

MUNKAFOLYAMATOK ÉS SZOLGÁLTATÁSOK

Állomány, állományalakítás

98/360

EDWARDS, Frank: Acquiring an acquisitions module: Croydon Libraries' solution = Program. 32.vol. 1998. 2.no. 95-105.p.

Állománygyarapítási modul beszerzése: a Croydoni Könyvtár eljárása

Gazdaságosság -könyvtárban; Gépi állománygyarapítás; Hatékonyság; Munkaszervezés; Szoftverválasztás

Bár a Croydoni Könyvtár már jónéhány éve automatizálta kölcsönzését és katalogizálását, egy vezetői döntés értelmében késleltették az állománygyarapítás gépesítését. A 80-as években kínált megoldások nem feleltek meg az állományellenőrzési, az elektronikus kereskedelmi és a gazdaságossági követelményeknek. A „kézi” állománygyarapításban használt információtechnológiai újításoknak köszönhetően azonban jó teljesítményeket értek el. 1995 közepére úgy tűnt, hogy az új technológiai fejlemények lehetővé teszik az automatizálás megvalósítását, és a Hálózati Könyvegyezményhez (Net Book Agreement) való csatlakozás rávilágított az elektronikus kereskedelem előnyeire. Megoldásként egy bibliográfiai adatfájl (a potenciális követelmények adatfájlja) kiépítését tervezték az elektronikus kereskedelem egyik állomásaként értelmezett gyarapítási modulon belül. Az új rendszernek illeszkednie kellett a Croydoni Könyvtár kifinomult ügyviteli és könyvelési rendszerébe,

bizonyítania kellett gazdaságosságát és fejlesztési lehetőségeit, és képesnek lennie az önálló működésre.

A korábbi tapasztalatok megkérdőjelezték az információtechnológiai beszerzéseknél szokásos tendereztetés hatékonyságát. Ehelyett 22 hónapon keresztül tanulmányoztak és értékelték 23 szoftverkereskedő céget, aminek alapján ki tudták választani a követelményeknek leginkább megfelelő rendszert. Kiszűrték azokat a szállítókat, akik nem tudtak vagy nem akartak önállóan működő, nyitott rendszert kínálni, akik nem értették meg a könyvtári állománygyarapítás folyamatát, felismerték a kisebb költséggel járó megoldásokat és az elektronikus adatcserével (EDI) való kompatibilitásban jelentkező eltérő követelményeket. A Croydoni Könyvtár az Automated Library Systems International (ALSi) Meritus rendszerének gyarapítási modulját választotta, amely a FirstEdition kommunikációs hálózatát használja az EDI keretében történő rendelésre és számlázásra.

(Autoref.)

Lásd még 344-345, 408

Állományvédelem

98/361

LIERS, Joachim: Die Erhaltung der Bestände ganzer Archive und Bibliotheken – Illusion oder Realität = Dial.Bibl. 10.Jg. 1998. 2.no. 5-8.p.

Papírsavtalanító és állományvédelmi műhely Lipcseben

Konzerválás; Nemzeti könyvtár; Savtalanítás

A papír savtartalmának hatása miatt a könyvállományt világszerte a pusztulás fenyegeti. Becslések szerint Nyugat-Európa és az Egyesült Államok könyvtári állományának 10%-a máris súlyosan károsodott, 30%-a károsodott és 50%-a veszélyeztetett a savasodás miatt. Bár technikailag lehetséges az állomány megvédése, a munkaigényes és ezért drága eljárások miatt ez a védelem alacsony hatásfokú, a könyvtárak inkább a mikrofilmmezést, a digitalizálást, a klímavédelmet választják. Ezek a módszerek azonban nem óvják meg illetve nem állítják helyre magát az eredeti állományt.

A lipcsei Deutsche Bücherei állományvédelmi műhelyt hozott létre, melynek gépi berendezése napi 5 ezer könyvoldal hasítására alkalmas, ezzel jelenleg évente kb. 100 ezer könyvet tudtak savtalanítani. Problémát jelentett azonban, hogy nem állt elégséges személyzet rendelkezésre a berendezés folyamatos működtetésére, és nem volt anyagi lehetőség a technikai továbbfejlesztésre sem, például a hagyományos szárítási technikát nem tudták a korszerűbb mikrohullámos szárítási móddal felváltani. A problémákat a műhely 1997 novemberében történt privatizálása oldotta meg: az Állományvédelmi központ névvel működő vállalkozás, mely Lipcse ipari negyedében, korszerűsített technológiával működik, évi 200 ezer könyv feldolgozására lesz képes. A cég a Deutsche Bücherei-en kívül más könyvtárak és irattárak részére is dolgozik, és a következő szolgáltatásokat nyújtja:

- tömeges savtalanítás,
- papírrestaurálás, nedves papírok kezelése,
- történelmi kötések restaurálása,
- mikrofilmmezéssel, digitálisan vagy reprodukcióval a dokumentum információtartalmának megőrzése,

- a könyvállomány szállítása a könyvtár polcairól a műhelybe és vissza,
  - tanácsadás minden állományvédelmi kérdésben.
- (Katsányi Sándor)

98/362

O'NEILL, Robert K. [ed.]: Management of library and archival security: from the outside looking in = J.Libr.Admin. 25.vol. 1998. 1.no. 1-112.p.

A biztonság a könyvtárakban és levéltárakban – a külső szemlélő szemével is. Tematikus szám, 6 közlemény

Állományvédelem; Biztonsági berendezés; Elemi károk; Konzerválás; Könyvlopás; Könyvrongálás

[A forrás-folyóirat az alábbi címen szerezhető be: HAWORTH DOCUMENT DELIVERY CENTER, Haworth Press, Inc., 10 Alice Street, Binghamton, N.Y. 13904]

A közlemények címe: Mi a teendő a könyvtári, levéltári lopás felfedezése után? – A könyvtári különgyűjtemények biztonsága, a belső ellenőr szempontjából. – A könyvtár és a bűnüldöző szervek. – Az ír kövek esete; nemzetközi együttműködés az ellopott régiségek visszaszerzésére. – A gyűjtemények biztonsága az állományvédelmi szakember szemével. – A könyvtárak, levéltárak biztonsága: módszerek és eljárások az állomány védelmére lopás és elemi csapások ellen.

98/363

ŠILOV, V.V.: Teoretičeskie aspekty problemy bezopasnosti bibliotečnyh fondov = Naučn.Teh.Bibl. 1998. 3.no. 62-75.p. Bibliogr. 5 tétel.

A könyvtári állományvédelem elméleti szempontjai

Állományapasztás; Állományvédelem; Elemi károk

Akár kutató munkáról, akár gyakorlati szabályozásról van szó, elengedhetetlen követelmény, hogy a könyvtári állományok biztonsági kérdéseit módszeresen közelítsük meg. E megközelítésnek több stációja van, úm.:

- a védendő objektumról szisztematikus ismeret-szerzés,
- annak belátása, hogy a könyvtári dokumentumokat védeni kell,
- meg kell ismerni a veszélyek tényeit,
- fel kell mérni a veszélyeztetés fokozatait,
- be kell látni, hogy a biztonság megvalósítása nem lehetséges a biztonsági problémák elméletének ismerete nélkül.

Ezt követően a szerző a következő alapfogalmakat definiálja, illetve értelmezi: az állomány épsége, az állomány épségének színvonala (foka), az állomány épségének mértéke, az állomány biztonsága, a könyvtár biztonsága, a biztonság tényezői, a könyvtári katasztrófa.

Az állomány biztonságának garantálása vezetői feladat. A biztonsági eszközök megválasztásához többféle megközelítésből lehet hozzákezdeni. (Így a technokrata, a technológiai, a kultúrlogikai és a szociokulturális megközelítés egyaránt célhoz vezet, ha helyesen alkalmazzák.)

Végül külön szól a régi és ritka állományegységek fokozott védelmének szükségességéről. Az ahhoz „vezető út” egymásutánjai a következők:

1. Fel kell fektetni e dokumentumok központi nyilvántartását.
2. Állami dotációval meg kell teremteni az abszolút biztonságos helyi raktárakat az érintett könyvtárak raktározási lehetőségeinek keretében.
3. Az érintett könyvtárak között elektronikus kapcsolatot kell létesíteni, hogy a másutt felmerülő szükségletek kielégítése érdekében azonnali másolatokat lehessen küldeni az értékes dokumentumokról.
4. Meg lehet szervezni a szóban forgó dokumentumok másolatainak cseréjét is.

Könyvtári katasztrófák a tapasztalatok szerint olyan könyvtárakban szoktak bekövetkezni, amelyeknek rossz a morális-pszichológiai légköre. Ezért a biztonság megteremtése korántsem csak szervezeti és eszközkérdés, hanem humanitárius oldala is van.

(Futala Tibor)

Lásd még 395

Raktározás

98/364

TASKINEN, Hannu – VATTULAINEN, Pentti: The Finnish National Repository Library: academic and public libraries' joint venture = Scand.Public Libr.Q. 31.vol. 1998. 1.no. 15-18.p.

A finn országos tároló könyvtár: a felsőoktatási és közkönyvtárak közös vállalkozása

Felsőoktatási könyvtár; Közművelődési könyvtár; Tároló könyvtár

A Finn Nemzeti Tárolókönyvtár 1989-ben jött létre és ma Finnország harmadik legnagyobb könyvgyűjteménye. Kelet-Finnországban, Kuopio-ban található.

1997 végén 1,2 millió könyv, 50.000 folyóirat-kötet 33 polckilométert foglalt el. Az anyag kétharmada egyetemi könyvtárakból érkezett. Ezek mintegy egyharmada az adott könyvtár OPAC-jában nem szerepelt, de a tároló könyvtárba kerüléssel katalógizálták az egyetemi könyvtárak LINDA nevű közös katalógusában.

A könyvtárközi kölcsönzés gyorsan, mintegy évi 10%-kal nőtt az alapítás óta, így a könyvtár az ország legnagyobb könyvtárközi kölcsönzési centruma. A nemzeti kérések 6%-át teljesítik innen, ami

az egyetemi könyvtárak kérései esetében 15%-ot jelent. Ez igen magasnak számít egy decentralizált könyvtári rendszer esetén.

A kért könyveket postai úton, a kéréstől számított 24 órán belül küldik. A másolatokat postán, faxon vagy e-mailen továbbítják. Igen népszerű az ARIEL dokumentumküldő szoftver segítségével történő, ingyenes és gyors elektronikus másolatszolgáltatás. A könyvtár létrehozásakor gondoltak a köz-könyvtárak igényeire is.

(Koltay Tibor)

98/365

MORRIS, Leslie R.: Compact shelving ten years later = J.Interlibr.Loan Doc.Del.Inf.Supply. 8.vol. 1998. 3.no. 1-6.p.

Tömör raktár – tíz év múlva

Hatékonyaság; Tömör raktár

[A forrás-folyóirat az alábbi címen szerezhető be: HAWORTH DOCUMENT DELIVERY CENTER, Haworth Press, Inc., 10 Alice Street, Binghamton, N.Y. 13904]

1987-ben létesült a Niagara University könyvtárának 40 állványos tömör raktára. A szerzőhöz sok kérdés érkezett a raktár működésének hatékonyságáról, biztonságáról stb. Most mindezen szempontokból összegzi a raktár 10 évi eredményes működésére vonatkozó tapasztalatait.

(Autoref.)

Feldolgozó munka

98/366

FATTAHI, Rahmat: Library cataloguing and abstracting and indexing services: reconciliation of princi-

ples in the online environment? = Libr.Rev. 47.vol. 1998. 4.no. 211-216.p.

Res. francia és német nyelven

A könyvtári katalogizálás és a referáló-indexelő szolgáltatások: össze lehet-e egyeztetni elveiket az online világban?

Adatbázis; Bibliográfiai leírás; Bibliográfiai leírási szabályzat; Dokumentumleírás; Dokumentumleírási szabályzat; Formátum -gépi

Az információtechnológia fejlődésével és a hálózatok adta lehetőségek révén a használó egyetlen terminálról kereshet könyvtári katalógusokban, továbbá index- és referátum-adatbázisokban. Ez a lehetőség az egységességgel szemben támasztott elvárásait is növeli.

A katalogizálás szabványosítása több mint egy évszázados múltra tekint vissza, míg az indexelés és referálás kevésbé szabványosított, mivel ezt a tevékenységet nem könyvtárak, hanem kiadók végzik.

A katalógusok céljai közismertek (Párizsi Elvek), mindenekelőtt egy tétel megtalálását foglalják magukban. Hasonlóan megfogalmazott elvekkel nem találkozunk az indexelés és referálás területén. Utóbbiak elsősorban a bibliográfiai egység tematikus tartalmára koncentrálnak és csak kis mértékben figyelnek egy-egy adott szerző munkájának megtalálására.

A katalogizálásnak vannak nemzetközi szabványai (ISBD), az indexelés és referálás nem használ ilyeneket és nincsen közös adatcsere-formátum (MARC) sem.

Az online katalógusok keresési eszközeit ugyanakkor az index- és referátum-adatbázisoktól vették át. Ennek okán lehetségesnek látszik, hogy azonos vagy kompatibilis szabványokat alkalmazzunk a

katalógusokra és az indexekre (referátum-adatbázisokra).

Sok a közös adatmező is mindkét feltárás során: személyek neve, testületi szerzők, kiadás dátuma, nyelv, (különféle) címek, ISBN, ISSN stb. Ennélfogva a fájlok szerkezete és tartalma is sokban megegyezik, tehát hasonló vagy kompatibilis szabványok is használhatóak lehetnének. A nevek például közös, egységesített formában lehetnének leírhatók és közölhetők.

(Koltay Tibor)

98/367

DANSKIN, Alan: International initiatives in authority control = *Libr.Rev.* 47.vol. 1998. 4.no. 200-205.p.

Res. francia és német nyelven

Nemzetközi kezdeményezések a besorolási adatok egységesítése terén

Besorolási adatok jegyzéke; Együttműködés -nemzetközi

A cikk bemutatja az angol-amerikai besorolási adatok jegyzéke (AAF) kialakításának folyamatát. Áttekinti az előállítás és frissítés mechanizmusát és az AAF szerepét a British Library katalogizálási gyakorlatában. Kitér a továbbfejlesztés lehetőségeire és az IFLÁ-nak a besorolási adatok nemzetközi cseréjével kapcsolatos kezdeményezéseire, melyek lehetőségeket, de egyúttal nehézségeket is jelentenek. Vázolja az Európai Közösség által támogatott AUTHOR nevű programot, végül ismerteti a British Library-nek a Kongresszusi Könyvtárral és az Amerikai Könyvtáregyesülettel közös munkáját, melynek célja a Kongresszusi Könyvtár tárgyszórendszerének kiterjesztése a szépirodalmi művekre.

(Autoref.)

98/368

HOFFMANN, Luise: Metadaten von Internetressourcen und ihre Integrierung in Bibliothekskataloge = *Buch Bibl.* 50.Jg. 1998. 5.no. 341-345.p.

Res. angol nyelven

Internet-források metaadatai és ezek integrálása a könyvtári katalógusokba

Dokumentumleírási szabályzat; Elektronikus publikáció; Formátum -gépi; Gépi dokumentumleírás; Számítógép-hálózat; Tárgyi feltárás

Az Interneten lévő elektronikus dokumentumok könyvtári katalogizálását sokan elvetik, mondván: nem tartoznak a könyvtár tényleges állományába, túl magas a számuk, köztük rengeteg az értéktelen anyag, s vannak keresőgépek is. Ezekre az ellenérvekre tér ki részletesen a következő könyv: *Electronic resources: selection and bibliographic control / Ling-yuh Patrie; Bonnie Jean Cox eds. – New York : The Haworth Pr., 1996. – XII,252 p., amely szerint a) újra kell gondolnunk a könyvtári katalógus fogalmát, b) éppen nagy számuk miatt kell ezeket a dokumentumokat számbavenni, 3) a keresőgépek nem alkalmasak tudományos célokra, továbbá a használók nem kívánnak a dokumentumok típusa miatt többszörösen keresni, csupán a témába vágó irodalom megtalálása érdeklí őket. Hogyan kell leírni az internetes e-dokumentumokat? Lehet a hagyományos módszereket alkalmazni mind a leírásban, mind a keresésben. A RAK-NBM és a MAB2 kiegészítésekkel alkalmazandó, amelyek a nemzetközi tapasztalatokra támaszkodva végzendők el, s amely feladatra egy ad hoc munkacsoport is alakult. A dokumentumok leírásánál súlyozni kell. Nyilvánvaló, hogy az online disszertációkat, folyóiratokat stb. ugyanúgy le kell írni, mint a vásárolt könyveket, de az egyéb internetes dokumentumok katalogizálása már nem végezhető*

el a RAK-NBM szerint. A nagyságrend miatt szakember sincs rá, s találni kell automatikus eljárásokat a leírásukra. (Van már olyan szoftver, amellyel a bibliográfiai leírás automatikusan elkészíthető.) A legjobb az, ha a szerző készíti el saját művének a leírását.

A metaadatok fogalma a varázsszó jelenleg az Internet-dokumentumok esetében. Ezek persze nem annyira komplexek, mint azok a leírások, amelyek egy kiérlelt szabályzat alapján készülnek. A legminimálisabb adatokra nézve a Dublin Core Element Set állapított meg 15 féle adatot, amelyeknek szerepelniük kell – ezeket ún. minősítők egészíthetik ki és pontosíthatják.

Minimalisták és maximalisták is vannak a Dublin-Core-szakértők és -alkalmazók között. Egyikük szerint csak a dokumentumok keresésében van szerepük a metaadatoknak, míg másikuk olyan leírást vár a metaadatoktól, amely a használót útbaigazítja a dokumentum használhatóságát illetően is.

Az elemeknek a katalógusba és hálózati rendszerekbe való integrálásával kapcsolatban is felmerül a hogyan kérdése. A kétféle dokumentum a leírásnál kompatibilitást tesz szükségessé: ebből a szempontból a Dublin Core a maga egyszerűségével csak részben US-MARC- és MAB-konform – több ponton bővítést igényel. Igen nagy fejtörést okoznak a szerzői adatok és az egységesített névformák. A bibliográfiai adatbázisokban mind a személy-, mind a testületi nevek egységesítve szerepelnek. Ha a metaadatok ezen elemeit automatikusan betöltjük az adatbázisba, ellenőrizetlenné válnak. Nem látszik ígéretesnek az automatikus hasonlítás sem: talán címmezőbe lehetne ezeket a névformákat betölteni. Vannak még ezen túlmenően is megoldatlan kérdések.

Észak-Rajna-Vesztfáliában a Dublin Core-t az IBIS-szakreferens-projektben alkalmazzák. Ebben a szakreferensek releváns tudományos szakirodalmat keresnek az Interneten, s a talált műveket a

Bielefeldi Egyetemi Könyvtár metaadatbázisában írják le. Ezek a leírások a Dublin Core-hoz igazított leíró-maszkkal készülnek, amelyeket automatikusan HBZ-adatformátumú címleírássá konvertálnak, majd azokat megint csak automatikus módon jelentik a HBZ-nek. Ezzel azonban – sajnos – vége az automatizmusnak, mivel a bejelentett címleírásokat kézzel kell bemásolni a hálózati adatbázisba. Egyúttal ellenőrzik a személy- és testületi neveket is, illetve javítják az esetleges hibákat. Ezek a javított metaadatok azután – a nyomtatott anyag adataival együtt – megtalálhatóak az adatbázisban, s onnan jutnak fel a HBZ-szerverre. Valamennyi egységesített adat intellektuális felülvizsgálata vagy a metaadatoknak a hálózati adatbázisokba kézi munkával történő átemelése nem lehet a legvégső megoldás, hiszen a mennyiségi növekedés ennek gátat szab. (Az OCLC-nél 1997-ben a címek száma 275 százalékkal nőtt!)

Tehát a fő probléma a metaadatok heterogenitása. A német könyvtárak erre vonatkozó projektjének, a META-LIB-nek egyik alprogramja (a DFG támogatja és a Bajor Állami Könyvtár, a nemzeti könyvtár, az Alsó-szászországi Állami és Egyetemi Könyvtár, valamint a Német Könyvtári Intézet vesz részt benne) erre keresi a megoldást.

(Hegyközi Ilona)

98/369

GLASSEL, Aimée D. – WELLS, Amy Tracy: Scout Report Signpost: design and development for access to cataloged Internet resources = J. Internet Cat. 1998. 3.no. 15-45.p. Bibliogr.

A Scout Report Signpost: katalogizált Internet-forrásokhoz való hozzáférés megtervezése és fejlesztése

Gépi dokumentumleírás; Gépi osztályozás; Számítógép-hálózat

[A forrás-folyóirat az alábbi címen szerezhető be: HAWORTH DOCUMENT DELIVERY CENTER, Haworth Press, Inc., 10 Alice Street, Binghamton, N.Y. 13904]

A Scout Report Signpost (<http://www.signpost.org>) annak az elméletnek a demonstrálására szolgál, hogy az Internet-források katalogizálhatók, osztályozhatók és rendezhetők a meglévő rendszertanok, mint például a Kongresszusi Könyvtár osztályozási rendszere és tárgyszójegyzéke felhasználásával, összhangban a Dublin Core néven ismert kialakulóban lévő metaadat-szabvánnyal. A cikk ismerteti a megvalósításhoz szükséges technikákat, valamint az ilyen jellegű erőfeszítéssel együttjáró nehézségeket. Részletesen bemutatja a katalogizálás elméleti hátterét. A tanulmány az egyik szerzőnek (A.D. Glasselnek) az Amerikai Könyvtáregyesület 1997.évi konferenciáján a katalogizálási és osztályozási szekció ülésén elhangzott előadására épült. A Signpost szolgáltatást a Nemzeti Tudományos Alap (National Science Foundation) támogatja.

(Autoref.)

Lásd még 343

Katalógusok

Lásd 320

Információkeresés

Lásd 370, 383, 399-400

Olvasószolgálat, tájékoztató munka

98/370

IYER, Hemalata [ed.]: Electronic resources: use and user behaviour = Ref.Lib. 60.no. 1998. 1-177.p.

A referenzmunka elektronikus forrásai: használtak és használóik. – Tematikus szám, 10 közlemény

Gépi információkeresés; Használó; Munkaszervezés; Referenz; Segédkönyv, kézikönyv

[A forrás-folyóirat az alábbi címen szerezhető be: HAWORTH DOCUMENT DELIVERY CENTER, Haworth Press, Inc., 10 Alice Street, Binghamton, N.Y. 13904]

A közlemények címe: A tájékoztatási rendszerek használóinak modellálása: elméletek és módszerek. – Keresőrobotok információkeresési képessége: hogyan tudnak kezelni általános referenzkérdéseket és tematikus kérdéseket. – A Web vizuális térképei: segítsük a használót az eligazodásban. – Web-használók keresési taktikai szövegek, grafikus ábrázolások, ismert tételek és témák keresésében: keresést szimuláló vizsgálat. – Földrajzi információk rendszerek a könyvtári referenzmunkában. – A referenzmunka szervezése az elektronikus korban: hatékonyság az értékek közötti prioritás meghatározása alapján. – A használók viszonya a számítógépes és nyomtatott információforrásokhoz: megfontolások a referenzmunka szempontjából. – A referenzkönyvtáros gondozói munkája. – Jogi szakirodalom a Kínai Népköztársaságban. – Egyetemi könyvtárak Szaúd-Arábiában: egy felmérés eredményei.

98/371

GESSESSE, Kebede: Internet-accessed CAS at the Rodgers Library: a pilot programme = Libr.Manage. 18.vol. 1997. 8.no. 380-386.p.

Interneten közvetített gyorstájékoztató (tartalomjegyzék-közlő) szolgáltatás: a Rodgers Library kísérleti programja

Adatbázis; Egyetemi könyvtár; Elektronikus posta; Gyorstájékoztató; Számítógép-hálózat

Gyorstájékoztató nyújtása bizonyos használói kör számára általában nagyon kívánatosnak tartott szolgáltatás. Még értékesebbé válik, ha a használó saját könyvtárában meglévő folyóiratokra terjed ki. A cikk az Alabamai Egyetem természettudományi és műszaki könyvtárában 1995 szeptemberétől 1996 májusáig folytatott kísérleti programot írja le. A kémiai tanszéken az oktatók egy csoportja számára elektronikusan elérhető tartalomjegyzék-közlő szolgáltatást nyújtottak. Az OCLC ContentsFirst adatbázisát kérdezték le elektronikusan és az eredményt a kiválasztott használók e-mail címére továbbították. A cél annak vizsgálata volt, mennyire lesz hasznos az elektronikus gyorstájékoztató az oktatók számára és a szolgáltatás mennyire növeli a könyvtárnak a kutatók közötti információközvetítésben játszott szerepét. A program befejezéseként végzett felmérés azt mutatta, hogy az elektronikus tartalomjegyzék-közlést rendkívül értékes könyvtári szolgáltatásnak tartották a használók.

(Autoref.)

Könyvtárközi kölcsönzés, dokumentumszolgáltatás

98/372

PROWSE, Stephen: Trends and developments in interlending and document delivery in the UK in 1997 = Interlend.Doc.Supply. 26.vol. 1998. 2.no. 83-92.p.

A könyvtárközi kölcsönzés és dokumentumszolgáltatás fejlődésének irányai és eredményei Nagy-Britanniában 1997-ben

Dokumentumszolgáltatás; Elektronikus könyvtár; Felmérés; Hatékonyság; Könyvtárközi kölcsönzés

A cikk áttekinti a könyvtárközi kölcsönzés újabb fejleményeit az Egyesült Királyságban, többek között az elektronikus könyvtári programokat, az elektronikus folyóiratokat, a kereskedelmi szolgáltatók növekedését és a forrásmegosztásra irányuló kezdeményezéseket. Vizsgálja az utóbbi évek könyvtárközi kölcsönzési tevékenységét és azt, hogy ez hogyan érinti az egyes dokumentumtípusokat. Ismerteti a dokumentumszolgáltatási programok fejlődését és ennek jövőbeni lehetőségeit. Beszámol a helyi önkormányzatok átszervezésének a könyvtárközi kölcsönzésre gyakorolt hatásáról, valamint egy nagyszabású retrokonverziós program megvalósítására tett javaslatról. Felsorolja a „Miért eredménytelenek a kérések” (ld. 98/167) elnevezésű első országos felmérés néhány témáját és javaslatait. Hangsúlyozza a korábbi jelentések figyelembevételének fontosságát.

(Autoref.)

98/373

KOHL, David F.: How the virtual library transforms interlibrary loans – the OhioLINK experience = Interlend.Doc.Supply. 26.vol. 1998. 2.no. 65-69.p.

Hogyan alakítja át a virtuális könyvtár a könyvtárközi kölcsönzés menetét – az OhioLINK konzorcium tapasztalatai

Felsőoktatási könyvtár; Gazdaságosság -könyvtárban; Gépi könyvtári hálózat; Hatékonyág; Kölcsönzés -önkiszolgáló; Könyvtárközi kölcsönzés

Az OhioLINK az Ohio állambeli állami és magán fenntartású felsőoktatási intézmények könyvtárainak együttműködési vállalkozása. 1986-ban e könyvtárak fő fenntartója – Ohio állam – kinyilvánította, hogy nem áll elegendő forrás rendelkezésére ahhoz, hogy minden egyes könyvtár igényeit a kívánt szinten kielégítsék. Az államban könyvtári bizottság jött létre, amelynek ajánlásai alapján megalakult az OhioLINK konzorcium. A cincinnati egyetem, az első tagkönyvtár 1992-ben tette online hozzáférhetővé katalógusát.

Az 52 tagkönyvtárat egyetlen számítógépes rendszer kapcsolja össze (közös platformon: DEC hardver és Innovative Interfaces Inc. szoftver segítségével), amely 500 ezer hallgatót és oktatót szolgál ki, 4500 egyidejű használót képes ellátni, 104 helyszínen. A használóknak a központi katalógus és a kereskedelmi adatbázisok mellett helyi adatbázisok is rendelkezésükre állnak.

Az OhioLINK segítségével a könyvtárközi kölcsönzés nagy része egyszerű kölcsönzéssé válik. A tagkönyvtárak számára 20 millió kötet férhető hozzá közvetlenül, azaz ez a Kongresszusi Könyvtár után a legnagyobb összefüggő gyűjtemény. (Összefüggő gyűjteménynek /single collection/ nevezzük azt a gyűjteményt, amely könyvtárközi kölcsönzés helyett egyszerű kölcsönzéssel közvetlenül hozzáférhető, tekintet nélkül arra, hogy mennyire szétszór-

tan, azaz hány lelőhelyen, hány intézmény tulajdonában tárolják.)

Öt szempont alapján határozható meg, hogy könyvtárközi kölcsönzési rendszer helyett egyszerű kölcsönzési rendszerről van szó: 1. a kölcsönzést a használó kezdeményezi; 2. ismert a keresett dokumentum és annak lelőhelye; 3. kényelmes, könnyű a használat; 4. gyors és megbízható a szolgáltatás; 5. olcsó, tömeges használatra alkalmas.

Ha a használó nem találja a művet a helyi gyűjteményben, egy billentyű leütésével megismételheti a keresést az OhioLINK közös adatbázisában, kérheti a művet a személyzet bevonása nélkül, a megkeresett könyvtárban a kéréséről automatikusan kéréslap készül, a művet kikeresik a raktárból és könyvtára számára szállításra előkészítik. A kölcsönzési tranzakció akkor válik véglegessé, amikor a használó átveszi a dokumentumot. Visszavételkor mindez fordítva zajlik le. A kölcsönzéshez mindössze a használó nevét, azonosítóját és a címzett könyvtár nevét kell megadni. Hetente hét napon, napi 24 órában lehet a megrendeléseket feladni; nem kell űrlapot kitölteni. A könyvtárak közötti szállítást egy kereskedelmi cég bonyolítja le. Ismételt vizsgálatok szerint az esetek 41-44%-ában két nap alatt, 71-75%-ában három nap alatt kapja meg a használó a kért művet. A kérések 88%-át sikerül kielégíteni. A fennmaradó 12% a pontatlan visszaosztásból és a számítógépes nyilvántartás nem naprakész voltából adódik. A szoftver módosításával elérhetik a 95%-os kielégítési arányt.

Amerikai felmérések szerint a könyvtárközi kölcsönzés teljes költsége megközelíti a tételenkénti 30 dollárt. Az OhioLINK esetében a szállítás költsége tételenként 40 cent körül van, a diákmunkaerő költsége maximum egy dollárt tesz ki. A konzorcium havonta 92 ezer tranzakciót bonyolít le. A cincinnati egyetem könyvtára 3000 ügyletet kezel, ezek fele kölcsönvétel, fele kölcsönadás.

Az együttműködés kiterjed a gyarapítás egyeztetésére (jelenleg a művek 60%-a szerepel egyenlő

könyvtár állományában). Lehetőség nyílik a folyóirat-előfizetések összehangolására is. Az egyéni előfizetéseket konzorciális (esetükben az egész államra kiterjedő) előfizetés váltotta fel. Két szerződést már megkötöttek, az Academic Press-szel (három évre, 3,4 millió dollárra) és az Elsevierrel (három évre, 21 millió dollárra). A szerződések korlátlan elektronikus hozzáférést tesznek lehetővé ésszerű, felsőoktatási, non-profit célra, az oktatók és a diákok személyes és oktatási célú használatára. Az egyes könyvtárak fenntarthatják – pluszköltség nélkül – a nyomtatott változat korábbi előfizetését. Azt várják, hogy mindössze egy-két nyomtatott példány megtartására lesz szükség archivális célokra. A szerződéses időszakra vonatkozóan az elérhetőség megmarad a szerződés esetleges későbbi felbontása esetén is. Az egyes könyvtárak számára ez a megoldás jelenlegi folyóirat-előfizetési költségvetésükhöz képest 10%-os növekedést jelent, a hozzáférhető címek száma viszont kétszeresére nőtt. A megállapodásokkal mérséklődni fog a folyóiratárak inflációja is.

Az OhioLINK rendszerben kezd megszűnni a hagyományos értelemben vett könyvtárközi kölcsönzési tevékenység, egyszerű kölcsönzéssé válik (ideje és költsége ugyanis nullára csökkent). A könyvtárközi kölcsönzés a csak nyomtatott formátumban rendelkezésre álló, visszamenőleges számokra korlátozódik. Forrásmegosztásról sincs értelme beszélni, mivel a dokumentumok mindenki számára egyformán hozzáférhetőek. A helyi könyvtár egy nagyobb egész, a konzorcium integráns része lett, szerepe és definíciója átalakult. Az OhioLINK sikere az erős helyi könyvtárak mellett a központi koordináción és a közös cselekvésen múlik.

(Hegyközi Ilona)

98/374

SMITH, Jane [ed.]: Patron initiated interlibrary loan = J.Interlibr.Loan Doc.Del.Inf.Supply. 8.vol. 1998. 4.no. 1-78.p.

A használó által közvetlenül igényelt könyvtárközi kölcsönzés. – Tematikus szám, 6 közlemény

Gépi könyvtári hálózat; Használó; Kölcsönzés -számítógéppel; Könyvtárközi kölcsönzés -belföldi

[A forrás-folyóirat az alábbi címen szerezhető be: HAWORTH DOCUMENT DELIVERY CENTER, Haworth Press, Inc., 10 Alice Street, Binghamton, N.Y. 13904]

A könyvtárközi kölcsönzési részlegek szolgáltatásközpontúak, és keresik a módját, hogy javítsák szolgáltatásaikat. A tematikus szám különböző, a használók által kezelhető elektronikus könyvtárközi kölcsönzési rendszereket ismertet. Ezek között vannak helyi fejlesztések, egész államra kiterjedő rendszerek, valamely forgalmazó által működtetett és regionális rendszerek. E rendszerek nem csupán azt jelentik, hogy a tollról és papírról áttérünk a billentyűzetre és a monitorra. Jelzik azt is, hogy egyre inkább a konzorciális megállapodásoktól függenek a könyvtárak.

Az ORBIS rendszer az OhioLINK mintájára jött létre, 13 felsőoktatási intézményt tömörít. Megvalósításáról és jövőbeli elképzelésekről szól az első cikk. A University of North Carolina at Wilmington (UNCW) a III cég szoftverének könyvtárközi kölcsönzési modulját tesztelte. A második cikk a használók és a személyzet számára szolgáló interfész mutatja be.

Az ILLIAD (Interlibrary Loan Internet Accessible Database) helyi fejlesztés, a Virginia Tech terméke. Előnyeit és hátrányait írja le a harmadik cikk.

A Denver Public Library az ACLIN könyvtári hálózatot, a Coloradói Állami Egyetemen kifejlesztett ZAP-szoftvert, az OCLC FirstSearch szoftverét és a Carl Corporation használók számára kialakított előjegyzési rendszerét kombinálva hozott létre

elektronikus megrendelési lehetőséget. A kis vidéki könyvtárak a használó szerepét töltik be. Erről szól a negyedik cikk.

Az ötödik cikk az új technológiák kipróbálásának és alkalmazásának fontosságát hangsúlyozza természeti katasztrófa esetén. A Colorado State University állománya áradás miatt két hétig nem volt hozzáférhető, a kiesést a könyvtárközi kölcsönzési részleg igyekezett áthidalni (már hat órával a katasztrófa után munkába állt) a kutatások zökkenőmentes folytatása érdekében.

A záró cikk a technológiai innovációnak, az új rendszerek és szolgáltatások beiktatásának a következményeit taglalja, mégpedig a használó által kezdeményezett elektronikus könyvtárközi kölcsönzés esetében.

(Hegyközi Ilona)

98/375

HUTCHESON, Cathy: Interlibrary loan borrowing policy comparison = J.Interlibr.Loan Doc.Del.Inf.Supply. 8.vol. 1998. 3.no. 7-42.p.

A könyvtárak könyvtárközi kölcsönzési rendjének összehasonlítása

Egyetemi könyvtár; Felmérés [forma]; Könyvtárközi kölcsönzés

[A forrás-folyóirat az alábbi címen szerezhető be: HAWORTH DOCUMENT DELIVERY CENTER, Haworth Press, Inc., 10 Alice Street, Binghamton, N.Y. 13904]

Az USA 42 egyetemének könyvtára közli könyvtárközi kölcsönzési rendjét a Weben. A szerző ezeket az alábbi 5 szempontból hasonlította össze: 1. kik vehetik igénybe ezt a szolgáltatást, 2. kell-e fizetniük érte, 3. hogyan nyújthatják be igénylésüket, 4. kérhetnek-e könyvtárközi kölcsönzést a könyvtár

állományában levő, de nem hozzáférhető vagy hiányos dokumentum helyett, 5. hogyan értesítik őket a dokumentum beérkezéséről.

98/376

ŠVASTOVÁ, Zuzana: Státní technická knihovna a elektronické služby INVIK STK = Nár.Knih. 9.roč. 1998. 1.no. 4-10.p.

Az Állami Műszaki Könyvtár és az INVIK STK nevű elektronikus szolgáltatás

Elektronikus könyvtár; Elektronikus publikáció; Másolatszolgáltatás; Országos szakkönyvtár -műszaki; Számítógép-hálózat

A cseh Állami Műszaki Könyvtár (STK) fejlesztési programot indított „Integrált virtuális könyvtár” (INVIK) néven. A program célja a hagyományos és a virtuális könyvtár ötvözése.

Az INVIK STK használója lehet minden 18 éven felüli személy, illetve minden jogi személy. Új kategóriát vezettek be: elektronikus vagy virtuális használó, akinek ún. használói számlán keresztül nyújtják a szolgáltatásokat. Tehát a személyesen soha meg nem jelenő használók is teljes körű szolgáltatásban részesülhetnek.

A használói számla a WWW-szerveren meghatározott jogosultságot és pénzügyi keretet jelent. A felhasználóval szerződést kötnek (szövegét a cikk végén közlik), amelynek alapján az „előfizet” az elektronikus szolgáltatásokra.

A szolgáltatásokat interaktív WWW-úrlap kitöltésével lehet megrendelni. Az első szolgáltatás a digitális másolatok készítése, a továbbiak: digitális Current Contents, illetve könyvtárközi kölcsönzés. A digitális másolatok készítése a „just-for-you-digitizing” elvén alapuló reprográfiai szolgáltatás, amely a dokumentumszolgáltatás (document delivery) alternatívája. A használó a WWW-felületen

Dokumentációs eljárások és termékeik

98/377

OBST, Oliver: Literaturliste Internet. Kommerzielle Werbung auf den Seiten der ULB Münster = Bibliotheksdienst. 32.Jg. 1998. 4.no. 736-741.p.

Az Internetről szóló német nyelvű könyvek anno- tált jegyzéke a Münsteri Egyetemi Könyvtár WWW-oldalain

*Egyetemi könyvtár; Gazdaságosság -könyvtárban;
Irodalompropaganda; Számítógép-hálózat; Vállalko-
zás -könyvtárban*

A LITI névre hallgató internetes irodalomjegyzék 1994 óta létezik, és a német könyvtári web-szolgáltatások közül az első volt; ismerteti és értékeli a német nyelvterületen eddig megjelent közel 900 Internet-témájú könyvet. Létrehozója és gondozója egy lelkes fiatalember volt, akinek ötlete másfél év alatt sikeres szolgáltatássá fejlődött. Az 1995. évi könyvvásár után gazdája válaszára elkerült: vagy feladja a versenyt mint oly sokan, vagy a vállalkozást tartósabb alapokra helyezi; így került azután a Münsteri Egyetemi és Tartományi Könyvtár rendszerébe, vagyis intézményesült.

Most már tíz gyakorlott, elsősorban diák-recenzens értékeli és rendezzi áttekinthető csoportokba a megjelent könyveket – egy adott séma alapján (pl. kultúra és politika, Java, VRML, üzletek, Web-szerkesztés). Élnek persze az Internet-adta lehetőségekkel is: a könyvismertetésekön kívül e-postán kapcsolatba is lehet lépni a szerzővel – ha könyvben szerepel a címe –, s ha van ilyen, utalnak a

elérhető OPAC-ban kikeresi a szükséges dokumentumot, bejelentheti kölcsönzési szándékát vagy előjegyezheti a művet (a kölcsönzést természetesen személyesen kell lebonyolítani), vagy megrendelheti a mű bármely részének digitális másolatát, amelyet az általa „bérelt” helyre tesznek a WWW-szerveren, ahonnan elolvashatja, letöltheti vagy nyomtathatja, de csak a szerzői jogvédelmi szabályok betartásával, saját céljaira használhatja fel. A könyvtár vállalja, hogy a szolgáltatást a megrendeléstől számított 48 órán belül nyújtja, 10 dokumentumra, illetve max. 100 oldalra kiterjedően. Nagyobb mennyiségű megrendelést is rövid időn belül teljesítenek.

A használói keret minimum 30 korona, amely meghatározott időre szól, akár kimeríti a megrendelő, akár nem.

A szolgáltatás a megrendelés előtt kipróbálható ún. DEMO kereten keresztül.

A szolgáltatást azután indították el, hogy körültekintően kidolgozták a digitális másolatok készítésének szerzői jogi feltételeit:

- digitális másolat csak megrendelésre készíthető;
- minden másolatot csak egyetlen használó használhat;
- a másolatot nem lehet „előre” elkészíteni abból a célból, hogy rövidesen szolgáltatni fogják;
- olyan technikai megoldást kell alkalmazni, hogy az elkészült másolatokhoz csak a megrendelőjük juthasson hozzá;
- teljes dokumentumról csak akkor készíthető digitális másolat, ha már nyilvánosságra hozták; vagyis nem publikált dokumentum, pl. disszertáció egészéről nem, csak részletéről készíthető másolat.

A szolgáltatás iránt érdeklődők az invik@stk.cz email-címen kérhetnek bővebb információt.

(Rácz Ágnes)

könyvre vonatkozó online információkra is. A szolgáltatást 1994 óta több mint kétszázezren vették igénybe, tehát ma már fontos tájékoztatói eszköz (címe: www.liti.de).

A könyvtár kézzel fogható haszna – a dicsőségen túl – először ingyenes recenziós példányokban öltött testet, mintegy 40 000 márka értékben. (Emellett több szakfolyóirat dicséretét is kiérdemelték a recenziók minősége miatt.)

A következő lépés az online könyvkereskedők jelentkezése volt, akik potenciális olvasóikat érhetnék el a szolgáltatás nyitóoldaláról. Bár nemigen talá-lunk példát a kultúra és a tudomány szponzorálására, most erre került sor Münsterben. (A könyvtár egyébként már 1996-ban elkezdte a reklámozást, amikor a tartományi lakástakarék-pénztár transzparencsei megjelentek a falain.) Ezek után az internetes web-felület bérbeadása is pozitív visszhangot kapott. A kereskedőket pályáztatták, és a legmagasabb ajánlatot tevő nyert; 1997 decembere óta a nyitóképernyőn a LITI-embléma mellett egy 80x160 pixeles kapcsolt online könyvesbolti embléma is szerepel. (Először 3 havi próbaidőre, majd újabb 3 hónapra meghosszabbítva.) Ezzel a megoldással a münsteri az első német könyvtár, amelyik internetes web-hirdetéssel pénzt keres. (Hogy a szolgáltatás képes lesz-e eltartani saját magát, az még elvállik.)

(Hegyközi Ilona)

98/378

JETT, M. – REUSE, B. – KESSLING, G.: Implementation of an online database for tables of contents of books = *El.Libr.* 16.vol. 1998. 2.no. 123-130.p.

Online adatbázis könyv-tartalomjegyzékek keresésére

Alakfelismerés; File-szervezés -gépi; Gépi indexelés

Sok kis könyvtárnak nem állnak rendelkezésére anyagi eszközök gyűjteményi adatbázis építéséhez. Mivel most már elfogadható áron szerezhetőek be szkennerek és a korszerűsített OCR szoftver, az online adatbázisok létrehozásának új módja vált lehetővé. Az adatbázist több szakaszban töltik fel. Először a könyvvel kapcsolatos alapvető információkat és a tartalomjegyzéket szkennelik be, és az OCR szoftver segítségével szöveges formára konvertálják. Ezután egy számítógépes program felhasználásával a lehető legtöbb információt vonják ki, majd ezeket emberi beavatkozással javítják illetve további információkkal egészítik ki. Végül a címet, szerzőt, ISBN-t, a kiadás évét, raktári jelzetet és a könyvre jellemző egyéb adatot tartalmazó információt, valamint a teljes tartalomjegyzéket tárolják és egy Ovid adatbázisba töltik.

(Autoref.)

Hátrányos helyzetű olvasók ellátása

Lásd 319, 348